

Denníky Františka Švantnera som čítala viackrát. Zároveň s jeho literárnym dielom, aby ma prípadne upozornili na to, čo som azda prehliadla. Dnes si získal moju pozornosť citát zo života:

„U nás zaviedol sa vo všeobecnosti zvyk, že čistí sa len jeden chlievik, a to ten starší a väčší, v predpoklade, že je viac zaplienený, a uskutočňuje sa to dôsledne a svorne všetkými – i príslušníkmi samého chlievika, i inými, ba týmito ešte horlivejšie, a to nie vždy v snahe iba dobromyseľnej pomoci. Pritom celkom sa zabúda na ten menší, novší, ako by v ňom bolo všetko v poriadku, a zatiaľ práve ten dnes poriadne zapácha, a práve v ňom založili si tučné potkany trvalý a bezpečný pelech. Nebolo by teda od vecí, keby sme sa pri tejto, nie práve najpríjemnejšej práci rozdelili. Každý nech pociťovo čistí svoj vlastný chlievik. Tak bude menej nedorozumenia a nedôvery.“ (s. 129)

Jana Kuzmíková

Tatár, Jozef: **BÁSNICKÁ MEDZIGENERÁCIA (OD REALIZMU K MODERNE)**. Banská Bystrica : PF UMB. 2002. 208 s.

V literárnej historiografii jestvujú popri výskumných témach, dotýkajúcich sa kľúčových problémov literárneho vývinu, aj javy zdanlivo bezproblémové a hodnotovo ustálené. K takýmto javom v procese dozrievania slovenskej literatúry do podoby plnorozvitej národnej literatúry nepochybne patrí aj tzv. prechodná generácia (v súčasnosti skôr známa pod názvom „medzigenerácia“), združujúca prevažne básnikov, ktorí svojou generačnou aktivitou predstavujú spojovací článok od svojich vzorov P. O. Hviezdoslava a S. H. Vajanského k slovenskej literárnej moderne rozvinutej Ivanom Kraskom, Vladimírom Royom a i.

Jozef Tatár, člen Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty UMB,

sa v rámci svojej odbornej graduácie podujal na neľahkú, ale z literárnovedného hľadiska záslužnú úlohu – na aktualizované zhodnotenie tohto pomerne početného generačného pohybu, ktorý sa v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia bez jednotiacej programovej základne rozvíjal akoby v tieni svojich veľkých predchodcov aj nasledovníkov. Výsledok svojej viacročnej práce, opretej o vlastnú výskumnú stratégiu a priamo minucióznu znalosť prameňov, uložil do knižnej monografie.

Je namieste otázka, v čom spočíva osobitosť autorovho výskumného zámeru, a tým aj aktuálny prínos jeho novej knižky. V tomto smere veľa napovedia už názvy jednotlivých kapitol: Umelecké projektovanie básnickej medzigenerácie na pozadí literárno-estetických postulátov doby; Postromantické rezíduá v poézii autorov básnickej medzigenerácie; Autor-ský subjekt ako dominantná téma; Nový kompozičný znak v poézii Pavla Kokeša-Kýčerského; Tenzia medzi ideálom a realitou v poézii Izidora Žiaka-Somolického; Erotická poézia básnikov medzigenerácie s dôrazom na Tichomíra Milkina a Ľudmilu Podjavorinskú. Okrem toho autor v Úvode sám explicitne objasňuje svoj cieľ, postup a zmysel svojej práce: „V práci sa pokúšame azda o prvé systematickejšie spracovanie danej problematiky. Napriek tendencii akceptovať aj viac-menej torzovitý výskum, nemienime podľahnúť iba konzervovaniu jeho výsledkov – poznatkov, ale na základe ‚nového čítania‘ (vlastných analýz a interpretácií básnických textov) na širšom básnickom materiáli poukázať na pozitívne a dynamizujúce znaky básnikov medzigenerácie, ktoré mohli pôsobiť ako umelecké impulzy v ďalšom vývinovom smerovaní slovenskej poézie (moderna).“ (s. 8)

Treba s uznaním povedať, že Jozef Tatár k uskutočneniu svojho zámeru pristúpil s jemu vlastnou dôslednosťou a ako aktívny básnik, regionalista a etnograf aj so zjavným citovým zaujatím. Vyplýva to tak z rozsiahleho materiálového výskumu, ako aj z jeho analyticko-

-interpretačných sond do tvorby jednotlivých príslušníkov medzigenerácie, hoci umelecká kvalita a životná dosažnosť ich poézie okrem ojedinelých výnimiek nie je porovnateľná so súvekými umeleckými autoritami ako Hviezdoslav a Krasko. V tejto súvislosti sa mimovoľne vynára otázka, či je autorovo impozantné pracovné úsilie úmerné tak súčasnému receptnému záujmu, ako aj súčasnej praxi školského literárneho vzdelávania, keď sa z učebníc vytrácajú aj oveľa závažnejšie javy a osobnosti národných literárnych dejín. Napriek tomu nemožno spomínanej knižke uprieť jej systémovej opodstatnenosti a aj objavnosti v kontexte súčasného myslenia o literatúre.

Literárna historiografia má totiž popri pragmatickej funkcii aj svoje vnútorné zákonitosti a úlohy, ktoré si je v normálnych podmienkach povinná plniť takpovediac sama voči sebe, v záujme procesného utvárania a pretvárania vlastného systému, aby bola spôsobilá aktívne podieľať sa na kultúrnom rozvoji spoločnosti. Niekedy aj po dlhšom časovom odstupe sa celkom prirodzene vynára potreba preskúmať tradičné hodnotenia jednotlivých literárnych javov a začleniť ich do nových významových a estetických súvislostí. Pravda, v takom prípade ide o niečo celkom odlišné, ako boli v podmienkach totality rôzne kampane ideologického „prehodnocovania“ literárnej minulosti, (neraz zredukované iba na príslovenečné prelepovanie nálepiek alebo vyrážanie klinu klinom), ktoré hlboko a nadlho deformatívne obraz národnej literatúry.

Jozef Tatár svoju tému pochopil ako výzvu na jej aktualizovanú reflexiu, opierajúcu sa jednak o svojské, diferencované vnímanie básnických textov jednotlivých príslušníkov medzigenerácie, jednak o rozsiahly heuristický výskum súvekej aj následnej literárnovednej konkretizácie ich tvorby. Zatiaľ čo v dobových literárnokritických a hodnotiacich prameňoch z pera Tichomíra Milkina, Štefana Krčméryho, Jozefa Škultétyho, Františka Votrubu a i. prevládala dobový literárny vkus podmienený ties-

nivou spoločenskou situáciou, v novších prácach Oskára Čepana, Stanislava Šmatláka, Jána Sedláka, Eduarda Gombalu, najmä však Michala Gáfrika, ktorý sa básnickej medzigenerácii a poézii slovenskej moderny venoval už od konca päťdesiatych rokov inštitucionálne, obraz medzigenerácie nadobúdal diferencovanejšie podoby. Taktó zhromaždená poznatková báza o literárnom odkaze medzigenerácie je v podstate metatextom (textom o texte), a preto má predovšetkým vývinovú poznávaciu hodnotu.

Významovým ťažiskom Tatárovej knižky s aktuálnou poznávacou hodnotou sú však spomenuté analýzy a interpretácie samotných básnických textov, pretože v nejednom ohľade korigujú a prehlbujú obraz slovenskej poézie na ceste od tradicionalizmu 19. storočia k modernite 20. storočia. V tomto smere Jozef Tatár postupuje selektívne. Neusiluje sa o encyklopedickosť za každú cenu, uvedomujúc si, že dnes veľa z dobovej básnickej tvorby (a nie iba autorov medzigenerácie, ale aj „klasikov“), je už len „papierovou kvetinou“, a preto sústreďuje pozornosť len na reprezentatívne osobnosti medzigenerácie – Pavla Kokeša-Kýčerského, Izidora Žiaka-Somolického, Tichomíra Milkina a Ľudmily Podjavorinskej. Pri každej z uvedených osobností sa usiluje cez analytické prístupy dospieť k čiastkovým syntetizujúcim záverom so spätným prihliadaním na polaritu objektívneho (realizmus) a subjektívneho (moderna) v ich tvorbe.

Napríklad v tvorbe Kokeša-Kýčerského autor rozlišuje tieto dva noetické zdroje a výrazové varianty: „1. ponášky na piesne ľudovo-romantickej proveniencie, 2. melancholicko-skeptická poézia s výrazovým aparátom poézie Slovenskej moderny“ (s. 79). V nasledujúcej kapitole venovanej tomu istému autorovi dokonca vyslovuje mienku, že azda práve on „... už pred Kraskom takmer výlučne tematizoval vlastný autorský subjekt“ (s. 103). Pri poézii Žiaka-Somolického vzhľadom na menšiu mieru jeho emancipačných snáh Tatár skôr cestou hermeneutickej úvahy, ako významovou

analýzou dospel k názoru, že „základným... textotvorným postupom autora je analýza reálneho, ale aj v í z i a i r e á l n e h o“ (s. 144, zdôr. Z. K.).

Najrozsiahlejšou kapitolou Tatárovej monografie *Básnická medzigenerácia (Od realizmu k moderne)* je polyvalentná štúdia Erotická poézia básnikov medzigenerácie, ktorá tento žáner komparatívne sleduje už od etapy konštituovania sa hviezdoslavovskej generácie. Jej jadrom je však podkapitola, venovaná erotickej motivácii v básnickej tvorbe Tichomíra Milkina a Ľudmily Podjavorinskej. V nej obzvlášť vystupuje do popredia už v minulosti známa, ale rôznymi konvenciami a zásahmi tabuizovaná Milkina ľubostná poézia. Jozef Tatár v otvorenom, bezpredsudkovom a zároveň decentnom výklade „háklivej“ témy intenzívneho erotizmu v poézii básnika-kňaza Tichomíra Milkina pravdepodobne spomedzi doterajších skúmateľov autorovho diela zašiel najďalej. V prípade, kde to pokladá za potrebné, neváha korigovať ani náhľady autorít. Jeho analýzy a interpretačné výstupy, dokonca zostavené do paradigmatickej podoby, vyznievajú vecne a hodnoverne. Autor takto prináša svojský vklad do súčasného „zoživotňovania“ literárnej minulosti.

Jozef Tatár vo svojej literárnovednej monografii o básnickom odkaze polozabudnutej „medzigenerácie“ preukázal svoju hlbokú teoretickú a metodologickú pripravenosť na zvládnutie množstva faktografického materiálu, ako aj na kultivovanú prácu s konkrétnym básnickým textom. V jeho literárnovednej profilácii možno (čo je v súčasnosti dosť zriedkavé)

nájsť popri využívaní pozitivistickej metódy pri zhromažďovaní faktografických údajov aj inventívne uplatňovanie rôznych ďalších, modernejších metodologických postupov. Zjavná je tu najmä jeho orientácia na nitriansku literárnovednú školu, ale v niektorých textových analýzach sa prikláňa aj k existencialistickým, psychoanalytickým alebo hermeneutickým prístupom k umeleckej problematike. Takáto široká výskumná orientácia sa zákonite premieta aj do Tatárovho výkladového štýlu, ktorý je precízny, významovo nasýtený, avšak miestami (s ohľadom na recepcnú komunikatívnosť) až príliš scientisticky ustrojený.

Monografiou *Básnická medzigenerácia (Od realizmu k moderne)* Jozef Tatár prostredníctvom rozsiahleho materiálového výskumu, umocneného citlivými analýzami, interpretáciami a hodnoteniami výbraných básnických textov, preukázal zjednodušenosť tradičných hodnotení, ktoré tvorbu príslušníkov medzigenerácie paušálne označovali za epigónsku, čím ju odsúvali na okraj literárneho života. Pristúpil k objasneniu tohto historického javu bez predpojatosti a dokázal, že už v nich išlo o aktualizáciu básnického prejavu s dôrazom na autorskú subjektivitu, o čom v poézii uvedených autorov svedčí silnenie intímnej, erotickej a existenciálnej motivácie. Hoci len v náznakoch, bolo už v ňom prítomné aj smerovanie k nekonvenčnej básnickej obraznosti, ktorá sa neskôr stala konštitutívnym znakom generáčného programu kraskovskej básnickej moderny.

Zdenko Kasáč